

УДК 340.142
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2023.6>

І. О. Бут
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-7887-3504

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ТРЕТЕЙСЬКОМУ РОЗГЛЯДІ

У статті на основі аналізу положень регламентів постійно діючих третейських судів, Цивільного процесуального кодексу України та судової практики досліджуються питання захисту прав та інтересів учасників третейського судочинства при розгляді третейськими та державними судами заяв про забезпечення позову, який є предметом розгляду у третейському суді. Автором акцентується увага на новелах чинної редакції ЦПК України, спрямованих на підсилення спроможності третейського суду гарантувати виконувальність третейського рішення – шляхом надання можливості забезпечити позов.

З урахуванням обставин справи зацікавлена особа (позивач в третейському розгляді чи особа, що планує подати позов до третейського суду, або ж відповідач за зустрічним позовом) може обрати спосіб забезпечення позову: або третейським судом відповідно до Закону України «Про третейські суди», регламенту третейського суду чи рішення третейського суду *ad hoc*, або ж звернутися до державного суду в порядку, передбаченому ЦПК України.

Констатується, що за відсутності відповідальності у разі порушення ухвали третейського суду, норма щодо можливості забезпечення позову третейським судом залишається декларативною, оскільки не передбачено іншого порядку її реалізації, окрім добровільного.

Зроблено висновок, що забезпечення позову, який розглядається третейським судом, може бути здійснено тільки до винесення третейського рішення, а на етапі звернення третейського рішення до виконання шляхом видачі державним судом виконавчого листа вжиття заходів забезпечення позову не передбачено. При цьому слід розрізняти можливість вжиття заходів забезпечення позову з метою виконання рішення арбітражу, який знаходиться поза межами України: на підставі ст. 477 ЦПК України суд за заявою особи, яка подає заяву про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного арбітражу, може вжити заходи забезпечення позову.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, третейський розгляд, цивільний процес, забезпечення позову.

But I. O. SECURING A CLAIM IN ARBITRATION PROCEEDINGS

Based on the analysis of the rules provisions of the permanent arbitration courts procedure, the Civil Procedure Code of Ukraine and court practice, the article examines the issues of protection of rights and interests of participants to arbitration proceedings when arbitration and state courts consider applications for interim relief in a claim that is the subject of arbitration proceedings. The author focuses on the novelties of the current version of the Civil Procedure Code of Ukraine aimed at strengthening the ability of the arbitral tribunal to guarantee the enforcement of the arbitral award by providing for the possibility to secure a claim.

Taking into account the circumstances of the case, the interested party (the claimant in the arbitration proceedings or the person planning to file a claim with the arbitral tribunal, or the defendant in the counterclaim) may choose the method of securing the claim: either by the arbitral tribunal in accordance with the Law of Ukraine "On Arbitration Courts", the rules of the arbitral tribunal or the decision of the *ad hoc* arbitral tribunal, or apply to the state court in accordance with the procedure provided by the Civil Procedure Code of Ukraine.

The author states that in the absence of liability in case of violation of an arbitral award, the provision on the possibility of securing a claim by an arbitral tribunal remains declarative, since no other procedure for its implementation is provided for, except for voluntary one.

The author concludes that interim relief may be granted only before the arbitral award is rendered, and that interim relief is not provided for at the stage of enforcement of the arbitral award by issuance of a writ of execution by a state court. In addition, it is important to distinguish between the possibility of taking interim measures to enforce an arbitral award located outside Ukraine: pursuant to Article 477 of the Civil Procedure Code of Ukraine, the court may take interim measures at the request of a person applying for recognition and permission to enforce a foreign arbitral award.

Key words: alternative dispute resolution, arbitration, civil procedure, interim relief.

Вступ. Зазвичай, санкціонування з боку держави заходів забезпечення позову в третейському судочинстві розглядається в процесуальній доктрині як «проарбітражні» заходи, спрямовані на сприяння третейському розгляду: надаючи сторонам право передачі спорів на розгляд «приватного» суду, держава зобов'язується в подальшому визнати таке рішення. Однак межі і форми сприяння третейсько-

му розгляду встановлюються у кожній юрисдикції по-різному і можуть бути як суттєво обмежені (фактично залишаючи розгляд спору в приватно-правовій площині), так і максимально розширені, наближаючи третейський розгляд до судового розгляду.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питанням третейського розгляду в цілому, а також окремими його правовим інститутам при-

свячені праці Ю. О. Котвяковського, Ю. Д. Притики, Н. С. Стасів, С. О. Юлдашева, та інших науковців. Л. В. Сапейко, хоча і розглядає забезпечувальні заходи у третейському розгляді, приділяє увагу лише забезпеченню доказів у третейському судочинстві [1].

Метою і завданням наукової статті є розглянути питання вжиття заходів забезпечення позову у третейському розгляді, які застосовуються як третейським судом, так і в порядку цивільного судочинства України.

Виклад основного матеріалу. Новелою чинної редакції ЦПК України стала можливість вжиття заходів забезпечення позову у справі, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу або третейського суду [2]. Можливість вжиття державним судом України забезпечувальних заходів у справах, що розглядаються третейським судом, передбачена виключно положеннями Цивільного процесуального кодексу України, при цьому здійснення таких заходів у порядку господарського судочинства законодавець не передбачив. Разом із тим норми ЦПК України не містять будь-яких обмежень щодо суб'єктного складу при розгляді питань, пов'язаних із забезпеченням позову у справах, що розглядаються третейськими судами, що не перешкоджає розгляду заяв про вжиття судом забезпечувальних заходів у третейських справах, де сторонами є виключно юридичні особи [3], тобто в розумінні процесуального законодавства такий спір можна було б охарактеризувати як господарсько-правовий.

Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» у ст. 17 містить положення щодо повноважень третейського суду (в термінології зазначеного закону «третейський суд» слід розуміти як одноособового арбітра або колегію арбітрів) давати розпорядження про вжиття забезпечувальних заходів: «якщо сторони не домовилися про інше, третейський суд може на прохання будь-якої сторони розпорядитися про вжиття якою-небудь стороною таких забезпечувальних заходів щодо предмета спору, які він вважає необхідними» [4]. Третейський суд може зажадати від будь-якої сторони надати належне забезпечення у зв'язку з такими заходами. Однак з огляду на дану норму вбачається, по-перше, що сторони в арбітражній угоді можуть зазначити про неможливість вжиття забезпечувальних заходів арбітражем, а по-друге, вжиття таких забезпечувальних заходів не є аналогічним заходам забезпечення позову у цивільному процесі: під час арбітражного розгляду вжиття забезпечувальних заходів третейським судом все ж носить приватно-правовий характер (оскільки рішення арбітражу не є обов'язковим для виконання іншими органами та особами, які не є сторонами третейської угоди), тому забезпечується позов,

в тому числі й наданням стороною належного забезпечення.

Спеціальний закон у ст. 9 прямо передбачає, що звернення сторони до суду до або під час арбітражного розгляду з проханням про вжиття забезпечувальних заходів та винесення судом ухвали про вжиття таких заходів не є несумісними з арбітражною угодою, що надає сторонам арбітражного розгляду можливість скористатися всіма перевагами забезпечення позову в порядку, передбаченому ЦПК України, в тому числі, можливістю накладення арешту.

Так само і для третейських судів, які діють на підставі Закону України «Про третейські суди» передбачено, що «третейський суд, якщо сторони не домовилися про інше, може за заявою будь-якої сторони розпорядитися про вжиття стороною таких забезпечувальних заходів щодо предмета спору, які він вважає необхідними, з урахуванням положень цивільного та господарського процесуального законодавства» [5]. Третейський суд може витребувати від будь-якої сторони надати належне забезпечення позову у зв'язку з такими заходами.

Конкретні заходи забезпечення позову вказуються у відповідній ухвалі третейського суду і можуть бути скасовані в подальшому як іншою ухвалою, так і вказівкою про скасування таких заходів у самому рішенні третейського суду. Регламентом Третейського суду при Торгово-промисловій палаті України вказано, що «голова або заступник голови Постійно діючого третейського суду на стадії відкриття третейського провадження, або Третейський суд за заявою будь-якої сторони може вжити заходи щодо забезпечення позову, які він вважає необхідними, з урахуванням положень цивільного та господарського процесуального законодавства. Третейський суд може постановити ухвалу про покладення на будь-яку сторону обов'язку щодо надання належного забезпечення позову у зв'язку з такими заходами. У разі необхідності примусової реалізації ухвали третейського суду про забезпечення позову сторони можуть звернутися до суду загальної юрисдикції для отримання виконавчого документа» [6], хоча слід зазначити, що чинним законодавством не передбачено видачі виконавчих документів на примусове виконання ухвал третейських судів, ухвала третейського суду про забезпечення позову сама по собі також не є виконавчим документом відповідно до Закону України «Про виконавче провадження». Тому зазвичай третейськими судами при вирішенні питання про забезпечення позову використовується надана їм можливість розпорядитися про вжиття забезпечувальних заходів щодо предмету спору, які третейський суд вважає необхідними, а також зобов'язати будь-яку сторону надати належне забезпечення у зв'язку з такими заходами, тобто не накладаючи жодних заборон відчуження, які б підлягали реє-

страції (наприклад, це може бути надання речі чи грошових коштів на зберігання третейському суду тощо), чи інших заходів, які б передбачали вжиття певних дій суб'єктами, які не є сторонами третейського розгляду.

Фактично, за відсутності відповідальності у разі порушення такої ухвали, норма щодо можливості забезпечення позову третейським судом залишається декларативною, оскільки не передбачено іншого порядку її реалізації, окрім добровільного.

Регламентом Постійно діючого третейського суду при Федерації роботодавців України передбачено, що третейський суд може витребувати від будь-якої сторони докази щодо належного забезпечення позову у зв'язку з такими заходами [7].

Таким чином, зацікавлена особа (позивач в третейському розгляді чи особа, що планує подати позов до третейського суду, або ж відповідач за зустрічним позовом) може обрати спосіб забезпечення позову: або третейським судом відповідно до Закону України «Про третейські суди», відповідного регламенту третейського суду чи рішення третейського суду *ad hoc*, або ж звернутися до державного суду в порядку, передбаченому ЦПК України.

ЦПК передбачає необхідність подання наступних документів да заяви про вжиття заходів забезпечення позову, що розглядається третейським судом:

1) копія позовної заяви до третейського суду або іншого документа, подання якого започатковує процедуру третейського розгляду згідно з відповідним регламентом (правилами) третейського суду;

2) документ, що підтверджує подання такої позовної заяви або іншого аналогічного документа згідно з відповідним регламентом (правилами) третейського суду;

3) копія відповідної угоди про передачу спору на вирішення третейського суду;

4) документи, що підтверджують сплату судового збору.

Оскільки заходи забезпечення позову в третейському розгляді вживаються державним судом в загальному порядку та з підстав, встановлених ЦПК України, певних відмінностей в цьому питанні не прослідковується, однак процесуальне законодавство встановлює, що такі заходи забезпечення позову скасовуються у разі відмови у розгляді такої справи або припинення її розгляду третейським судом, ухвалення третейського рішення про відмову в задоволенні позову, припинення участі або невчинення особою, за заявою якої забезпечено позов, дій щодо участі в третейському розгляді, або з інших підстав, що свідчать про втрату необхідності у забезпеченні такого позову. Цивільним процесуальним

законодавством передбачено також можливість відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, відповідачу або іншій особі, чії права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, у випадку ухвалення рішення третейського суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову. Реалізується дана можливість шляхом подання відповідного позову до особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживались.

Щодо оскарження ухвал про вжиття заходів забезпечення позову можна зазначити, що певні складнощі можуть виникнути й в процесі оскарження та скасування такого роду процесуальних документів. Третейське законодавство взагалі не містить положень щодо можливості оскарження чи скасування ухвал про забезпечення позову, винесених третейськими судами, а тому врегулювання даного питання покладено на регламенти третейських судів.

У зв'язку із цим постає питання, чи може склад третейського суду скасувати заходи забезпечення позову, що були вжиті головою цього ж третейського суду? Такі дії видаються цілком можливими, оскільки відмінність процесуальної форми третейського розгляду від цивільного процесу дозволяє приймати частину процесуальних рішень (за деякими регламентами – про відкриття провадження, про встановлення компетенції на розгляд справи тощо) не тільки складом суду, але й головою третейського суду. В той же час, ухвали державного суду про забезпечення позову, заміну заходів забезпечення позову, скасування забезпечення позову, відмову в скасуванні чи заміні заходів забезпечення позову або відмову у забезпеченні позову, вжиття заходів зустрічного забезпечення або зміну чи скасування зустрічного забезпечення підлягають апеляційному оскарженню до Верховного Суду, який переглядає в апеляційному порядку судові рішення апеляційних судів, ухвалені ними як судами першої інстанції.

Так, Регламент Третейського суду при Асоціації українських банків встановлює, що питання про скасування заходів забезпечення позову вирішується третейським судом із зазначенням про це в рішенні чи ухвалі. Тобто очевидно, що той самий склад суду може скасувати власну ухвалу (як за заявою позивача, скаргою відповідача чи за власної ініціативи) [8]. Однак, як відомо, вживання конструкції «третейський суд» в такому контексті може означати не тільки можливість вжиття забезпечувальних заходів складом третейського суду, але й його головою до формування складу суду (як це прямо закріплено в Регламенті Третейського суду при ТПП України).

Щодо подання заяви до державного суду про забезпечення позову, під час вирішення питань

ня про звернення рішення третейського суду до виконання, то такого порядку цивільне процесуальне законодавство не визначає: відповідно до частини 2, 3 статті 149 ЦПК України забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду. За заявою сторони у справі, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду, суд може вжити заходів забезпечення позову у порядку та з підстав, встановлених у частинах 2, 3 статті 149 ЦПК України.

З наведеного випливає, що вжиття заходів забезпечення позову у справі, що розглядається в порядку цивільного судочинства, можливе як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії, в тому числі й на стадії виконання судового рішення. В той же час такі заходи у справі, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду, можуть вживатися лише після подання позовної заяви до третейського суду й до ухвалення відповідного рішення третейським судом.

Відповідно до частини 14 статті 158 ЦПК України заходи забезпечення позову, вжиті судом у справі, яка передана на розгляд третейського суду, скасовуються у разі відмови у розгляді такої справи або припинення її розгляду третейським судом, ухвалення ними рішення про відмову в задоволенні позову, припинення участі або невчинення особою, за заявою якої забезпечено позов, дій щодо участі в третейському розгляді, або з інших підстав, що свідчать про втрату необхідності у забезпеченні такого позову. На це звернув увагу Верховний Суд у справі №06.08/824/727/2019.

При цьому слід розрізняти можливість вжиття заходів забезпечення позову з метою виконання арбітражного рішення на підставі ст. 477 ЦПК України: суд за заявою особи, яка подає заяву про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, якщо його місце знаходиться за межами України, може вжити передбачені цим Кодексом заходи забезпечення позову. Забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду такої заяви, якщо невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити чи унеможливити виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу у разі надання дозволу на його виконання [9].

Висновки. З урахуванням обставин справи зацікавлена особа (позивач в третейському розгляді чи особа, що планує подати позов до тре-

тейського суду, або ж відповідач за зустрічним позовом) може обрати спосіб забезпечення позову: або третейським судом відповідно до Закону України «Про третейські суди», регламенту третейського суду чи рішення третейського суду ad hoc, або ж звернутися до державного суду в порядку, передбаченому ЦПК України.

Недоліком забезпечення позову третейським судом є те, що за відсутності відповідальності у разі порушення ухвали третейського суду, забезпечення позову, вжите третейським судом, залишається декларативним, оскільки не передбачено іншого порядку його реалізації, окрім добровільного.

Забезпечення позову, який розглядається третейським судом, може бути здійснено тільки до винесення третейського рішення, а на етапі звернення третейського рішення до виконання шляхом видачі державним судом виконавчого листа вжиття заходів забезпечення позову не передбачено. Вказане відрізняє забезпечувальні заходи у третейському розгляді від забезпечення позову, що допускається державним судом в ході провадження про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення арбітражу, який знаходиться поза межами України на підставі ст. 477 ЦПК України.

Література

1. Сапейко Л.В. Забезпечення доказів у цивільних справах, які передані на розгляд третейського суду. *Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна* (м. Харків, 21 трав. 2021 р.). – Харків : ХНУВС, 2021. – С. 187–189.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року №1618-IV. *Офіційний вісник України: офіційне видання*. 2004. № 16. Ст. 1088.
3. Постанова у справі № 06.08/824/436/2019 від 08 серпня 2019 року : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83589774/>
4. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України; Положення від 24.02.1994 № 4002-ХІІ. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4002-12>.
5. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1701-15> (дата звернення: 25.07.2023).
6. Регламент постійно діючого Третейського суду при ТПП України : Торгово-промислова палата України. URL: <https://ucci.org.ua/reglament-postiino-diiuchogotreteiskogo-sudu-pri-torgovo-promislovii-palati-ukrayini>.
7. Регламент Постійно діючого третейського суду при Федерації роботодавців України: Федерація роботодавців України URL: https://fru.ua/images/doc/2021/Reglament_pro_PDTS_pry_FRU.pdf.
8. Регламент постійно діючого Третейського суду при Асоціації українських банків. URL: <https://tretsud.aub.org.ua/index.php/10/-----11>.
9. Постанова у справі № 06.08/824/727/2019 від 6 березня 2020 року : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88187625>.